

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี ๑) เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ ๓) เพื่อศึกษา ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี มีจำนวน ๑๗๖ รูป ทำการหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยนำไปกำหนดหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) การคำนวณหาขนาด/จำนวนตัวอย่างในกรณีที่สามารถรู้จำนวนหรือปริมาณประชากร ในที่นี้ประชากรได้แก่ นักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี มีจำนวน ๑๗๖ รูป ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๒๒ รูป โดยแจกแบบสอบถามให้นักเรียนตั้งแต่เดือนมกราคม ๒๕๕๗ ถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๕๗ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการแจกแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามทั้งหมดมาวิเคราะห์และประมวลผลโดยนำข้อมูลไปวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติดังนี้ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ค่าเอฟ (F) โดยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) และทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (LSD) ใช้บรรยายสถานการณ์ทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และระดับประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสายสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และ ระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด พบว่ามีสถานภาพเป็นสามเณร จำนวน ๘๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๖.๔ มีอายุ ต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๘๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๕.๖ มีพรรษา อื่นๆ จำนวน ๖๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๗ มีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๐๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๖ มีวุฒินักธรรมชั้นโท จำนวน ๕๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๖ มีป.ธ.๔ - ๖ จำนวน ๔๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ มีระยะเวลา ๑ - ๕ ปี จำนวน ๙๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๘

๕.๑.๒ ระดับประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี

นักเรียนมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๗๐$, S.D. = ๐.๕๒๓) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี ด้านหลักสูตร อยู่ในระดับมาก ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = ๓.๙๓$, S.D. = ๐.๖๗๓) รองลงมา คือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = ๓.๙๒$, S.D. = ๐.๖๖๑) และด้านการวัดผลและประเมินผล ซึ่งมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X} = ๓.๐๘$, S.D. = ๐.๕๗๘)

๕.๑.๓ เปรียบเทียบประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

ประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี สถานภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างนำไปสู่สมมติฐานที่ตั้งไว้ ผลการวิจัยพบว่า

๑) นักเรียนที่มีสถานภาพต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒) นักเรียนที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓) นักเรียนที่มีพรรษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๔) นักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕) นักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาแผนกธรรม ต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๖) นักเรียนที่มีวุฒิการศึกษาแผนกบาลี ต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๗) นักเรียนที่มีระยะเวลาที่สังกัดอยู่ภายในวัด ต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๑.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี

๑) ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสภาพทั่วไปของสำนักเรียน พบว่า ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับมีสำนักเรียนน้อยจนถึงน้อยมาก อยู่ในลำดับที่ ๑ รองลงมา คือ การศึกษาบาลีเป็นของยากลำบากทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องอาศัยความจำและความเข้าใจ อยู่ในลำดับที่ ๒ นักเรียนที่มีอยู่ก็ไม่มีคุณภาพ อยู่ในลำดับที่ ๓ และบุคคลผู้ที่จะเข้ามาศึกษาภาษาบาลีมีน้อยมาก อยู่ในลำดับสุดท้าย

๒) ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี ด้านหลักสูตร พบว่า ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับหลักสูตรอนิธธรรมนั้น ค่อนข้างที่จะเน้นเฉพาะความจำเป็นหลักสูตรที่เน้นความจำใครจำได้ก็สอบได้ ใครจำไม่ได้ก็สอบไม่ได้ อยู่ในลำดับที่ ๑ รองลงมา คือ ต้องปรับปรุงหลักสูตรใหม่ กำหนดเป้าหมายให้ชัดเจนการใช้ภาษาที่เป็นปัจจุบันเน้นความเข้าใจให้สามารถนำไปใช้ได้จริง อยู่ในลำดับที่ ๒ การแปลก็ไม่ควรยึดติดไวยากรณ์มากเกินไปโดยเฉพาะวิชาแปลมคธเป็นไทย ที่แปลโดยพยัญชนะไม่ต้องถึงกับแปลออกไวยากรณ์มากนัก อยู่ในลำดับที่ ๓ และเจ้าคณะทุกระดับชั้นควรให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษานักธรรม-บาลีให้มากกว่านี้ อยู่ในลำดับสุดท้าย

๓) ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับต้นทุนที่จัดการเรียนการสอนวิชาบาลี ในต่างจังหวัดมีปัญหาและอุปสรรคมากมาย เพราะการเรียนบาลีต้องใช้ต้นทุนที่

ค่อนข้างสูง อยู่ในลำดับที่ ๑ รองลงมา คือ สภาพแวดล้อมของแต่ละสำนักเรียนไม่เหมือนกัน จึงทำให้ตารางกิจกรรมการเรียนการสอนของแต่ละสำนักไม่เหมือนกันไปด้วย อยู่ในลำดับที่ ๒ ทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญ และให้ความช่วยเหลือกระบวนการต่างๆ จะดำเนินต่อไปได้ด้วยดี อยู่ในลำดับที่ ๓ และปริยัติสามัคคีนั้นเรียนง่ายรายได้ดี มีต้นทุนสูงซึ่งเป็นรายได้ อยู่ในลำดับสุดท้าย

๔) ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า อุปสรรคเกี่ยวกับสำนักเรียนต่างจังหวัดมีสื่อการเรียนการสอนไม่เพียงพอหรือบางสำนักเรียนไม่มีเลย อยู่ในลำดับที่ ๑ รองลงมา คือ ปัจจุบันหนังสือคู่มือเสริมการเรียนการสอนมีน้อยสมควรให้มีห้องสมุดสำหรับค้นคว้าเพิ่มเติมในแต่ละสำนักเรียน อยู่ในลำดับที่ ๒ ควรผลิตเอกสารและตำราประกอบการเรียนการสอนให้มากขึ้นหรือให้เพียงพอต่อจำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนและต้องปรับสำนวนให้เข้าใจง่าย น่าอ่าน อยู่ในลำดับที่ ๓ และหนังสือคู่มือซึ่งเป็นที่สนใจของนักเรียนราคาสูง ทำให้นักเรียนเองไม่มีกำลังที่จะซื้อ อยู่ในลำดับสุดท้าย

๕) ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับเมื่อนักเรียนสอบได้ควรมีการให้รางวัลเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่นักเรียน อยู่ในลำดับที่ ๑ รองลงมา คือ ผู้สอนควรออกแบบฝึกหัดให้ทำแล้วตรวจ และทำบ่อยๆ เพื่อเป็นการฝึกความจำ และทดสอบย่อยเรื่อยๆ อยู่ในลำดับที่ ๒ การสอบแต่ละครั้งคณะกรรมการค่อนข้างเข้มและข้อสอบค่อนข้างยากทำให้นักเรียนสอบได้น้อยมาก อยู่ในลำดับที่ ๓ และผลการเรียนจะเกิดมีประสิทธิภาพประสิทธิผลได้นั้น ต้องเข้าใจกันระหว่างครูกับครูด้วยกัน อยู่ในลำดับสุดท้าย

๕.๑.๕ สรุปผลสัมฤทธิ์ประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจังหวัดสุพรรณบุรี

๑) ด้านสภาพทั่วไปนักเรียน

สภาพทั่วไปของนักเรียน คือ ในจังหวัดสุพรรณบุรีมีสำนักเรียนน้อยจนถึงน้อยมาก มีครูสอนน้อย เจ้าสำนักเรียนที่สนับสนุนให้มีการเรียนการสอนมีน้อย พระเถระที่มีตำแหน่งทางการปกครองในระดับสูงไม่ได้สนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจัง แนวทางในการพัฒนา คือ เริ่มที่มหาเถรสมาคม ประกาศให้เป็นวาระแห่งศาสนามอบนโยบายให้เจ้าคณะผู้ปกครองทุกระดับชั้นสนับสนุนส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนทุกๆ อำเภอ วิชาพระบาลีเป็นวิชาที่สำคัญและมีบทบาทต่อพระพุทธศาสนามากที่สุด เริ่มต้นตั้งแต่คณะโม ตัสสะ เป็นจนถึงอนิจจา วัตะ สังขาร ล้วนแต่ต้องใช้ภาษาบาลีทั้งนั้น แต่การศึกษาบาลีเป็นของยากลำบากทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องอาศัยความจำและความเข้าใจ ความจำจะมีได้ต้องอาศัยการท่องจำ ต้องมีความจำก่อน แล้วความรู้ความเข้าใจจะตามมาทีหลังเมื่อเรียนไม่เข้าใจก็ไม่อยากจะเรียนหันหน้าไปเรียนวิชาอื่นๆ ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้ตนมากกว่าไม่ต้องท่องจำอย่างนี้ เคร่งครัดใน

กฎระเบียบ เช่น ให้นักเรียนท่องแบบเรียนให้ได้อย่างแม่นยำ และหมั่นทบทวนอยู่เสมอ ห้ามเล่นสื่อโซเชียลเน็ตเวิร์ค ไม่ว่าจะเป็นไลน์ เฟสบุ๊ก หรือแม้กระทั่งเกมส์ ทางที่ดีไม่ควรให้มีโทรศัพท์

๒) ด้านหลักสูตร ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างไร

ด้านหลักสูตรเหมาะสมในระดับประโยค ๑-๒ ถึง ป.๖. ๘ ส่วน ป.๖. ๙ นั้น หลักสูตรอภีธรรม นั้นค่อนข้างที่จะเน้นเฉพาะความจำเป็นหลักสูตรที่เน้นความจำใครจำได้ก็สอบได้ ใครจำไม่ได้ก็สอบไม่ได้ แนวทางก็ต้องปรับหลักสูตรใหม่ กำหนดเป้าหมายให้ชัดเจน การใช้ภาษาที่เป็นปัจจุบันเน้นความเข้าใจให้สามารถนำไปใช้ได้จริง แต่ทุกวันนี้มีพระคณาจารย์ผู้เก่งด้านผู้เก่งด้านภาษา แต่งตำราไว้มากมาย จนนักเรียนไม่อยากท่องจำเพราะตำราดีทุกเล่ม ผลที่สุดนักเรียนไม่ท่องจำแล้วไปทำความเข้าใจในห้องเรียน ถ้าครูอาจารย์เน้นแบบ เน้นแต่เล่มตำรา ไม่เน้นการสอนการทำความเข้าใจ ผลของการสอบก็ล้มเหลวไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร นี่คือปัญหาหลักและอุปสรรคของการเรียนการสอนบาลี หลักสูตรที่มีอยู่ก็ได้อยู่แล้วควรคงไว้ดังเดิม ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรบ้างเป็นบางเล่ม บางตอน หลักสูตรที่มีอยู่แล้วควรขัดเกลาใหม่ให้เป็นภาษาร่วมสมัย เข้าใจง่าย การแปลก็ไม่ควรยึดติดไวยากรณ์มากเกินไปโดยเฉพาะวิชาแปลมคธเป็นไทย ที่แปลโดยพยัญชนะไม่ต้องถึงกับแปลออกไวยากรณ์มากนัก ในปัจจุบันหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนวิชาบาลีนั้นคืออยู่แล้ว เจ้าคณะทุกระดับชั้นควรให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษานักธรรม-บาลีให้มากกว่านี้

๓) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ต้นทุนที่จัดการเรียนการสอนวิชาบาลี ในต่างจังหวัดมีปัญหาและอุปสรรคมากมาย เพราะการเรียนบาลีต้องใช้ต้นทุนที่ค่อนข้างสูง เพราะกว่าจะได้มาแต่ละรูปต้องใช้เวลานานที่สุดคือสองปี บางรูปต้องรอเวลาถึง สี่ห้าปี ซึ่งค่าใช้จ่ายต้องใช้ทุกวัน แต่ผลที่ได้รับปีละครั้งและก็น้อยเอามากๆซึ่งผิดแปลกกับการเรียนสายสามัญค่าตอบแทนก็มีมากซึ่งความยุ่งยากก็น้อยกว่าการเรียนบาลี ให้เน้นหนักไปในทางท่องแบบ เมื่อนักเรียนไม่ได้แบบจะส่งผลถึงชั้นประโยคสูงสอบไม่ได้เพราะนักเรียนไม่มีพื้นฐาน นักเรียนท่องแบบไวยากรณ์ได้ในชั้นบาลีไวยากรณ์ แปลตามที่อาจารย์กำหนดประโยค ๑-๒ ขึ้นไป มีการเรียนการสอนที่เพียงพอ กระทั่งจบหลักสูตร หากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาษาบาลีเพื่อเกิดการกระตุ้น และจะได้ไม่เบื่อหน่ายในการเรียนแบบเดิมที่ซ้ำซากจำเจ การศึกษาภาคภาษาบาลีต้องมีเวลาอยู่ในห้องเรียนอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๓ ชั่วโมง นอกเหนือจากนั้นก็ต้องทำการท่องหลักสูตรนับว่าเป็นเรื่องที่หนักมากการมีสันทนาการในแต่ละวันจึงเป็นเรื่องที่สำนักเรียนให้ความสำคัญ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้ผ่อนคลาย หากมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และแบ่งเวลาผ่อนคลายได้อย่างเหมาะสม ก็จะเป็นประโยชน์อย่างมาก ทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญ และให้ความช่วยเหลือกระบวนการต่างๆ จะดำเนินต่อไปได้ด้วยดี จัดหาพี่เลี้ยงและครูสอนให้เพียงพอและใกล้ชิดกับนักเรียน มีคนคอย

ประสานงานให้นักเรียนทุกคนสามารถเข้าใจในเนื้อหาและแหล่งค้นคว้าตำราเรียนเพื่อเพิ่มพูนความรู้ นอกเหนือจากการเรียนการสอนในห้องเรียนปกติ

๔) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ส่วนใหญ่ก็จะเน้นการอ่าน และการเขียนเป็นหลัก ไม่จำเป็นต้องปรับปรุงอะไร ผู้ที่เรียนในสำนักเรียนต่างจังหวัด เพราะอาศัยการอดทนและอดออมตลอดทั้งหล่อหลอมจิตใจ ทั้งครูและนักเรียนให้สันโดษและมักน้อยอยู่อย่างสมถะ และสอนให้นักเรียนรู้คุณค่าของชีวิตให้มากกว่าค่านิยมแบบต้นทุนสูง ต้องยอมรับกันตามตรงว่าสำนักเรียนบาลีในต่างจังหวัด ควรมีพาเวอร์พ้อยขึ้นข้อความที่สอนให้เห็นเหมือนกันทั้งห้อง แต่ละรูปก็ต้องมีหนังสือหรือตำราเรียนที่เป็นของตนเองด้วย นักเรียนที่แปลในหนังสือได้ อาจแปลได้เพราะเขียนไว้ ควรแปลในกระดานด้วย นอกห้องเรียนควรมีคอมพิวเตอร์และแผ่นซีดีเกี่ยวกับภาษาบาลีให้นักเรียนได้ดูด้วย โดยมีอาจารย์ควบคุมอีกครั้งหนึ่ง ประโยชน์ที่เน้นควรทำตัวหนาๆ หรือเปลี่ยนสีอักษรให้แตกต่างจากข้อความอื่นๆ สื่อการเรียนการสอนทุกวันนี้ถือว่ามีให้เลือกอยู่มากมาย แต่ก็ต้องมีงบประมาณเพื่อหาซื้อมาให้แก่นักเรียนในชั้นนั้นๆ ถือว่าต้องใช้งบประมาณมากเหมือนกัน โดยเฉพาะหนังสือคู่มือซึ่งเป็นที่สนใจของนักเรียนเป็นจำนวนมาก แต่ราคาสูง ทำให้นักเรียนเองไม่มีกำลังที่จะซื้อ หากอาจารย์ผู้สอนสามารถจัดทำหนังสือขึ้นเองเพื่อใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนภายในสำนักได้

๕.ด้านการวัดผลและประเมินผล

การจัดการประเมินผลในการเรียนภาษาบาลีนั้น ใช้วิธีแปลให้อาจารย์ผู้สอนฟัง และวิธีเขียนให้ตรวจ ระยะเวลาที่ใช้ในการวัดและประเมินผลนั้น ทำมาตลอดตั้งแต่เปิดเรียนจนกระทั่งสอบ วิธีวัดและประเมินผลในส่วนกลางนั้นถือว่า เป็นเกณฑ์ที่ยึดถือมานาน และใช้เป็นมาตรฐานเดียวกัน น้ำใจของเจ้าสำนักเรียนและครูอาจารย์ ต้องเป็นกว่าลูกศิษย์ต้องหนักแน่นกว่าลูกศิษย์และต้องอดทนให้มากกว่านักเรียนมีใจกว้างยอมรับคำตำหนิคำชมของกันและกัน ไม่เห็นแย้งกันไม่เห็นต่างกันจนเกินขอบเขต ตั้งอยู่ในกรอบของความดีงามถ้าทำได้แบบนี้ สำนักเรียนอยู่ได้ ความรักและความเข้าใจกันจะช่วยลดปัญหาอุปสรรค สามารถสร้างประสิทธิภาพได้อย่างมั่นคง การสอบแต่ละครั้งคณะกรรมการค่อนข้างเข้มและข้อสอบค่อนข้างยากทำให้นักเรียนสอบได้น้อยมาก ควรมีการสอบเป็นเทอมๆ เพื่อเป็นการเก็บคะแนนนักเรียน ควรถามถึงความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ มากกว่าการไล่แบบตามของเดิม เพราะบางช่วงบางตอนผู้สอบไม่ได้ท่องจำ เนื่องจากอ่านแล้วก็เข้าใจได้ เก็บหรือตัดคะแนนเก็บให้มากกว่าเดิมโดยเฉลี่ยเป็นร้อยละของข้อสอบ เกณฑ์เดิมน้อยไป มีการสอบซ่อมบ้าง ผลการสอบออกมาแต่ละปีมีนักเรียนสอบได้น้อยมาก มีการใช้ค่าใช้จ่ายในการจัดสอบสูง แต่มีนักเรียนสอบได้น้อย เป็นการลงทุนที่ไม่คุ้มค่า การวัดผลประเมินผล ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ เพราะเป็นการรับรองภูมิความรู้ของผู้ศึกษาเป็นการวัดผลความสำเร็จของการจัดการเรียนการสอนภาษาบาลีด้วย ผู้สอนควรออกแบบ

ฝึกหัดให้ทำแล้วตรวจ และทำบ่อยๆ เพื่อเป็นการฝึกความจำ และให้พัฒนาปรับปรุงแบบฝึกหัดไปเรื่อยๆ จนความรู้แน่นพอ และสอบได้ในที่สุด ส่วนการจัดสอบควรมีการอบรมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจก่อนการสอบ

๕.๒ อภิปรายผล

การพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี มีประเด็นในการอภิปรายผลจำแนกเป็นรายด้าน ซึ่งเป็นความคิดเห็นของนักเรียนในสำนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อ พิจารณาแต่ละรายด้าน พบว่า นักเรียนในสำนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี อยู่ในระดับปานกลางในด้านการวัดผลและประเมินผล ส่วนในด้านอื่นๆ อยู่ในระดับมาก จึงสรุปการ อภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

๑) ด้านทั่วไปของสำนักเรียน

นักเรียนในสำนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านทั่วไปของสำนักเรียน เห็นว่า อาคาร ห้องเรียน สำนักเรียนของสำนักเรียนมีความเพียงพอต่อการเรียนการสอน มีสถานที่สะอาดและน่าเรียน มีสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน มีอุปกรณ์เสริมช่วยในการสอนให้เรียนได้ง่ายขึ้น บรรยากาศรอบๆ ห้องเรียน รอบๆ สำนักเรียนมีความสงบ เหมาะแก่การเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาสรพงษ์ การุญ** ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี วัดตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัย พบว่า ความสำเร็จในการจัดการศึกษา ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์มาจาก ^๑ ๑. ด้านปัจจัยนำเข้า ๑) ผู้บริหารซึ่งมีลักษณะเป็นพระนักบริหาร นักพัฒนา นักการศึกษา มีความสามารถในการวางแผนงาน มีความเสียสละ ตัดสินใจด้วยความยุติธรรม ๒) ครูมีความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบ เข้าใจหลักสูตร และเป็นแบบอย่างที่ดี ๓) หลักสูตร ครูเตรียมหลักสูตรก่อนใช้ และการประเมินผล ๔) อาคารสถานที่ที่มีการจัดอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมอย่างดี ๕) งบประมาณ มีการใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ ๖) สื่อการเรียน การสอนมีการนำสื่อมาใช้งานได้อย่างเหมาะสม ๒. ด้านกระบวนการ ๑) ผู้บริหารโรงเรียน มอบงานตามถนัด ตรวจสอบ งาน ประชุมแนะนำครู จัดหางบประมาณ อาคารสถานที่ อุปกรณ์เพียงพอ และแก้ปัญหารวดเร็ว ๒) ครูเตรียมเนื้อหาเหมาะใช้สื่อในการเรียนการสอน ดี มีรายงานผลและให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ๓) มีการนิเทศครูเป็นการภายใน ประเมินผลโดยเยี่ยมชั้น

^๑ พระมหาสรพงษ์ การุญ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีกรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”, **ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา), ๒๕๕๑.

เรียนและแนะนำรายบุคคล ๔) ชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ บริจาคทรัพย์สินของ มาช่วยงาน และเป็นลูกจ้างรายเดือน กลุ่มคนที่มีส่วนร่วม คือกลุ่มบุคคลในชุมชน ได้แก่ ประชาชนทุกหน่วยงานในอำเภอตากฟ้า กลุ่มบุคคลนอกชุมชน ได้แก่ ประชาชนนอกอำเภอตากฟ้า และวิธีการเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ มีส่วนร่วมโดยสมัครใจ และถูกชักชวน

๒.ด้านหลักสูตร

นักเรียนในสำนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านหลักสูตร เห็นว่า หลักสูตรที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันควรปรับปรุงให้มีความทันสมัยและเข้าใจง่าย สามารถนำหลักสูตรไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และผู้บริหารควรวางวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการศึกษาหลักสูตรนั้นๆ และเป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับพระภิกษุสามเณร หลักสูตรสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมและสภาพสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูธรรมศาสนโมสิต (ภิญโญ อนุโลโย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสระเดา จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยส่วนรวมและจำแนกตามประสบการณ์ในการสอนมีปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ การดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามแผนการสอน การทำแผนการสอน การศึกษาหลักสูตร การวัดผลประเมินผล และการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยมีรายข้อที่มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก และค่าเฉลี่ยสูงสุดในแต่ละด้าน ดังนี้ ผู้สอนไม่ได้จบวิชาพระพุทธศาสนาโดยตรง คู่มือที่ใช้ในการประกอบการทำแผนการสอนมีน้อย โรงเรียนได้รับเอกสารการสอนช้า เช่น แผนการสอน คู่มือครู มีการไปสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนจากการไปเยี่ยมที่บ้านน้อย และจุดประสงค์การเรียนรู้ยังไม่คำนึงถึงความพร้อมด้านวัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ แหล่งการเรียนรู้^๒

๓.ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

นักเรียนในสำนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านกิจกรรมการเรียนการสอน เห็นว่า มีการจัดการเรียนการสอนมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างพัฒนาสติปัญญา มีการจัดการเรียนการสอนเป็น กระบวนการที่ใช้ ในการถ่ายทอดความรู้ของผู้สอน การจัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกบาลี เน้นการท่องจำเป็น

^๒ พระครูธรรมศาสนโมสิต (ภิญโญ อนุโลโย), “ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้นสังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภอสระเดา จังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗.

หลักผู้เรียน มีการเรียนการสอนในปัจจุบัน เน้นครูเป็นศูนย์กลาง มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระนิมิตร กลิ่นดอกแก้ว** ได้ทำการวิจัยเรื่อง “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์”^๓ ผลการวิจัยพบว่า ๑.สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับปานกลาง ๒.การเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า) สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ๑) จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน ไม่แตกต่างกัน ๒) จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านกิจกรรมการเรียนการสอนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ๓) จำแนกตาม จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ๔) จำแนกตามสังกัด สำนักศาสนศึกษา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและ ทุกรายด้าน ๕) จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และ ๖) จำแนกตาม การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและทุกรายด้าน ๓.ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ๑) จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน ๒) จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ไม่แตกต่างกัน ๓) จำแนกตามจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท ในภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านการประเมินผลแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ๔) จำแนกตาม สังกัดสำนักศาสนศึกษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล ๕) จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอนและด้านการประเมินผล และ ๖) จำแนกตาม การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

^๓ พระนิมิตร กลิ่นดอกแก้ว “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี), ๒๕๔๙.

สอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัย ที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล

๔.ด้านสื่อการเรียนการสอน

นักเรียนในสำนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านสื่อการเรียนการสอน เห็นว่า มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหาอย่างเหมาะสม มีการประยุกต์ใช้สื่อ สมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอนบาลี มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น มีการนำสื่อตามสภาพจริงมาช่วยในการเรียนการสอนบาลี ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ดวงทิพย์ ตันทศศรี** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดกระบวนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับประถมศึกษา โรงเรียนสังกัดเทศบาลนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑)สภาพและปัญหาของการจัดกระบวนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในภาพรวมพบว่าอยู่ในระดับมากซึ่งมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๙ โดยด้านการจัดกิจกรรมเสริม และด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน รองลงมาได้แก่ด้านการใช้สื่อด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการเรียนการสอน ด้านสถานที่และงบประมาณตามลำดับ ๒)ผลการศึกษาความต้องการของ ผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้ปกครองใน การจัดกระบวนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษา โรงเรียนสังกัดเทศบาล นนทบุรี พบว่าควรมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น มีสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัยและเหมาะสมกับเด็กนักเรียนและจัดให้มีการเข้าค่ายคุณธรรมเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการด้านสติปัญญาให้เด็กนักเรียนรู้จักคิด วิเคราะห์ ได้มีการทำวัตรสวดมนต์อาทิตย์ละครั้งในวันสุดสัปดาห์และสามารถทำให้ครูและนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรมที่ดีในจิตใจได้สำนักเรียนทุกคน^๔

๕.ด้านการวัดผลและประเมินผล

นักเรียนในสำนักเรียน มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ในด้านการวัดผลและประเมินผล เห็นว่า มีการประเมินผลเพื่อ ปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน มีการประเมินความพร้อมและพื้นฐานของนักเรียน การวัดผลและประเมินผลเป็นกระบวนการในการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหาแผน พูนพัต** ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบเชิงระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผลการวิจัยพบว่า ๑. พฤติกรรมทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่มีระดับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนการสอนแตกต่างกัน มี

^๔ ดวงทิพย์ ตันทศศรี, “การจัดกระบวนการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับประถมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒.

พฤติกรรมไม่แตกต่างกัน ๒. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการบริหารงานวิชาการกับระดับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน มีความสัมพันธ์กันน้อยมาก ๓. รูปแบบเชิงระบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประกอบด้วย ๑) ตัวบ่งชี้ ได้แก่ บุคลากร สถานที่เรียน งบประมาณ และหลักสูตร ๒) กระบวนการ ได้แก่ การบริหารสำนักเรียน การเรียนการสอนการบรรจุครู การกำหนดเวลาเรียนและสอน การจัดชั้นเรียน และการวัดผลและประเมินผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัย สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดสุพรรณบุรี ดังต่อไปนี้

๑) ควรปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้มีความทันสมัย เหมาะกับสถานการณ์ปัจจุบัน และมีคุณภาพ เหมาะสมกับผู้เรียน จัดทำหนังสือสำหรับค้นคว้าเพิ่มขึ้น และเน้นการสอน ที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน เป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติและใช้ชีวิตในสังคมได้

๒) ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ของนักเรียนเพิ่มขึ้น ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น และเน้นกิจกรรม มากกว่าการเรียนในตำราเรียนเท่านั้นโดยที่มีความเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้เรียนมา เพื่อเป็นการส่งเสริม และพัฒนาผู้เรียนให้สามารถ ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง

๓) ควรมีการจัดกระบวนการสอนให้เป็นระบบเข้าใจง่ายเพื่อนักเรียนจะได้มีความเข้าใจมากขึ้น และควรให้ผู้สอนดูแลนักเรียนอย่างทั่วถึงเพื่อประสิทธิภาพในการเรียนมากขึ้น

๔) ครูผู้สอนควรมีการประเมินและวิเคราะห์หลักสูตรให้เรียบร้อยก่อนนำไปสอนหรือก่อนที่จะนำไปใช้ เพื่อให้ สามารถทำตามหลักสูตรได้เต็มประสิทธิภาพ

๕) การจะให้ผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลางของการศึกษานั้น การจัดกิจกรรมการเรียน การสอนต่างๆ ต้องคำนึงถึงความแตกต่างในด้านต่างๆ ของผู้เรียนด้วย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

๑) ควรศึกษาแนวทางการบริหารการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี อย่างเคร่งครัด และควรให้หน่วยงานอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อการบริหารจัดการที่ดี

๒) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ควรมีนโยบายฝึกอบรมครูสอน ให้มีเทคนิคในการสอน และเทคนิคในการใช้สื่อทั้งแบบสมัยพุทธกาล และแบบสมัยใหม่ เช่น สื่อเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนให้ดีขึ้น

๓) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ควรมีนโยบายให้ผู้สอนและผู้เรียนมีกิจกรรมเสริมหลักสูตร ด้วยการให้พานิสิตออกไปทัศนศึกษาระบบการเรียนการสอนที่มีคุณภาพในส่วนการศึกษาอื่นๆ ทั้งทางส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อนำมาปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น

๔) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ควรมีนโยบายการปรับปรุงเนื้อหา เพื่อให้ผู้เรียนผู้สอนสามารถนำไปศึกษาเล่าเรียนได้ง่ายขึ้นทั้งที่เรียนในห้องเรียน และเป็นแบบฝึกหัดให้ผู้เรียนสามารถนำไปทบทวนหลังเลิกเรียนได้

๕) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ควรมีนโยบายการประเมินผลในสำนักเรียนอย่างต่อเนื่อง และใช้การวัดโดยให้สอดคล้องกับระบบการประเมินผลที่เป็นสากล มีทั้งข้อสอบเชิงอักษรศาสตร์เชิงประยุกต์ ระบบขุपाฐะก่อนสอบสนามหลวง และมีการทดสอบเก็บคะแนนย่อยให้นิสิตได้ทบทวนในเนื้อหา

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียน อื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบผลว่าเป็นอย่างไร

๒) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของพระภิกษุสามเณรต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๓) ควรศึกษาวิจัยการเรียนการสอนของครูโดยจัดกิจกรรม เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนกล้าแสดงออกให้มากขึ้น เพื่อดึงดูดความสนใจของนักเรียนแผนกบาลี ว่าเป็นอย่างไร

๔) ควรศึกษาแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีว่าเป็นอย่างไร

๕) ควรศึกษาการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการเพื่อนำไปปรับปรุงให้องค์กรของตนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น